

To typer balansegang i norsk sikkerhetspolitikk

- *Et bidrag til forståelsen av Norges «avskrekking og beroligelse» overfor Russland*

Kortrapport til Forsvarskommisjonen

Ingeborg Synnøve Nortvedt Bjur
Doktorgradsstipendiat
IFS/FHS og UiO

Oktober 2022

Innhold

Innledning.....	3
Et begrepspar i norsk politikk overfor Russland.....	4
To typer balansegang i norsk sikkerhetspolitikk.....	6
Tre lærdommer for veien videre.....	7
1) Bevisst begrepsbruk har betydning.....	8
2) Mekanismer vektlegges ulikt avhengig av strategisk kontekst	8
3) Småstatens vedvarende behov for balansegang.....	9
Litteratur.....	12

Innledning

Hvilken sikkerhetspolitikk bør Norge føre overfor Russland for best å ivareta norsk sikkerhet i fremtiden? Vurderingene som leder frem til å besvare det spørsmålet, vil bygge på en forståelse av hva Norge har gjort før. Slik utgjør den rådende forståelsen av norsk sikkerhetspolitikk en viktig del av grunnlaget for tenkingen om veien videre. Formålet med denne rapporten er å bidra til å tydeliggjøre hva én del av det vurderingsgrunnlaget har bestått av, den delen som omfatter Norges «tosidige» sikkerhetspolitiske linje overfor Russland.

Rapporten er skrevet på bestilling fra Forsvarskommisjonen som ble oppnevnt av regjeringen desember 2021.¹ I kommisjonens mandat heter det at den skal «vurdere hvilke potensielle sikkerhets- og forsvarspolitiske veivalg og prioriteringer Norge kan ta for best å ivareta norsk sikkerhet i et 10-20 års perspektiv».² I tillegg skal den «bidra til en åpen og bred offentlig debatt blant annet ved å bringe nye ideer på banen og diskutere disse i offentligheten». I den forbindelse har kommisjonen bestilt «en del korte rapporter om ulike tematikk som berører forsvarssektoren».³ Denne rapporten er en av dem.

Teksten forløper som en tretrinnsrakett: I første del introduserer jeg begrepsparet som har dominert i forståelsen av norsk sikkerhetspolitikk overfor Russland – avskrekking og beroligelse – og forklarer hvorfor begrepene og sammenhengen mellom dem må tydeliggjøres. I del to argumenterer jeg for at det i den norske sikkerhetspolitiske samtalen i realiteten har forekommet to ulike typer «balansegang» mellom «avskrekking og beroligelse» og at det er nyttig å skille mellom de to.⁴ I del tre lanserer jeg tre lærdommer fra det foregående, som kan legges til grunn når fremtidig politikk skal meisles ut.

¹ Takk til Johannes Gullestad Rø, Ida Maria Oma, Hallvard Notaker, Anders Dramstad og Adelina Trolle Andersen for kommentarer til tidligere utkast.

² Forsvarskommisjonen, «Mandat». <https://forsvarskommisjonen.no/mandat/>

³ Epost fra sekretariatsmedlem Bård Vik Steen til forfatter, 26. april 2022.

⁴ Dette argumentet bygger på en artikkel jeg har skrevet, med arbeidstitel «The dual dual policy», til et kommende temanummer av *Journal of Strategic Studies*, som ennå ikke er publisert.

Et begrepspar i norsk politikk overfor Russland

Norsk politikk overfor Russland blir tradisjonelt omtalt og fortolket i en eller annen form for dobbelthet. To søyler, to parallelle spor, to strategier som balanseres mot hverandre.

Vektingen av to komponenter har variert over tid, men tosporstankegangen har vært nærmest forbløffende bestandig, heter det. Norge tilnærmer seg Russland som «en storpolitisk aktør» og et «naboland». Som en «trussel fra øst» på den ene side, mens man på den andre side ser til de «bilaterale samarbeidsforbindelser». Trusselen og samarbeidet har vært møtt med «fornuft og følelser» og «frykt og forventning».⁵ Sikkerhetspolitisk har Norge fulgt en linje av balanse mellom «avskrekking og beroligelse», som blant annet har tatt form gjennom «integrasjon og avskjerming» i det vestlige alliansesamarbeidet.⁶

I den sikkerhetspolitiske diskusjonen er det en tilbakevendende påstand at denne dikotomiske tilnærmingen har ligget fast siden Norge undertegnet Atlanterhavspakten i 1949.

Kombinasjonen «avskrekking og beroligelse» ble første gang brukt som analytisk fortolkning i 1966, men den viste da til norsk sikkerhetspolitikk overfor Sovjetunionen i nesten hele etterkrigstiden.⁷ Sentralt stod Nato-medlemskapet som var kombinert med selvpålagte restriksjoner på militær aktivitet på norsk territorium. Ti år senere, i 1976, ble dobbeltheten også en uttalt politisk målsetting, da Forsvarsdepartementet slo fast at Norges arbeid for fortsatt avspenning i de nordlige havområder fordret et «behov for å balansere mellom kravene til sikring og beroligelse i forhold til omverdenen».⁸ I 2019 var «balanse mellom avskrekking og beroligelse» Norges uttalte strategiske hovedlinje.⁹ Selv om ordene som sådan

⁵ Se for eksempel Rowe, Lars (2018), «Fornuft og følelser: Norge og Russland etter Krim», *Nordisk Østforum* 32; Nilssen, Andrea Sofie (2015), «Norges Russland-retorikk : fra brobygging til fiendebilder», *Militære Studier* 4, Oslo: Forsvarets stabsskole; Nielsen, Jens Petter, Vladislav Ivanovi Goldin og Stein Larsen (red.), (1996), *Frykt og forventning : Russland og Norge i det 20. århundre*. Arkhangelsk: Pomoruniversitetets forlag; Holtsmark, Sven G. (red.), (2015), *Naboer i frykt og forventning : Norge og Russland 1917-2014*, Oslo: Pax.

⁶ Holst, Johan Jørgen (1966), «Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv», *Internasjonal politikk*; Tamnes, Rolf (1986), *Integration and screening : the two faces of Norwegian alliance policy, 1945-1986*, FHFS notat (trykt utg.), Oslo: Forsvarets høyskole

⁷ Holst, «Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv».

⁸ Forsvarsdepartementet, St.prp. 1, (1976-77), s. 3

⁹ Forsvarsdepartementet, Prop. 62 S (2019–2020) *Vilje til beredskap – evne til forsvar: Langtidsplan for forsvarssektoren*, s. 13.

ikke har vært i bruk – eller vært like mye brukt – i over 70 år, synes de fleste enige om at en variant av den såkalt doble politikken overfor naboen i øst har forekommet i hele perioden.

I dag, etter Russlands åtte år lange krigføring i Ukraina og fullskalainvasjon 24. februar 2022, peker en endret sikkerhetssituasjon mot at Norge må vurdere også de lange linjer i sin russlandspolitikk. Krigen vil uansett utfall få både direkte og indirekte konsekvenser for norske nærområder. En av dem er allerede at Sverige og Finland har forlatt den alliansefrie linjen ved å søke om Nato-medlemskap. Gitt de nye utviklingstrekkene er det nødvendig å diskutere hvorvidt Norge skal holde fast ved å balansere avskrekking og beroligelse i sikkerhetspolitikken.

Samtidig er det ikke entydig hva det eventuelt ville innebære å oppgi den linjen, eller hvordan Norge skal forvalte det man har for hånden om «tosporstankegangen» forlates. Etter at ordene avskrekking og beroligelse på ny ble en del av den sikkerhetspolitiske diskursen på 2010-tallet, er det påpekt at bruken av kald krigs-begrepene ikke har vært helt lett å få grep om.¹⁰ Især er det stilt spørsmålstegn ved forståelsen, bruken og nytten av beroligelsespolitikken.¹¹ I de tilfellene der beroligelse primært er til for å imøtekomme venstresiden i norsk politikk, kan vi da kalle det beroligelse av Russland? Bidrar egentlig samarbeid om fisk og kultur i nord til å påvirke de sikkerhetspolitiske kalkylene i Moskva? Hvilken rolle spiller det for Russland om Norge ikke har utenlandske baser, når vi likevel tilbyr amerikanerne «omforente områder» på norsk territorium?

Dersom vi opprettholder begrepene avskrekking og beroligelse som analytiske kategorier for å tenke om fremtiden, vil den tenkningen påvirkes av hvordan vi forstår disse begrepene og deres forhold til hverandre. I den forbindelse kan det være nyttig å ikke betrakte det historiske forholdet mellom avskrekking og beroligelse gjennom prismet av én balansegang, men to.

¹⁰ Oma, Ida Maria, (2021), *Avskrekking og beroligelse - den "doble strategi" som kom inn fra kulden*, IFS Insight, Oslo: Institutt for forsvarsstudier; Bjur, Ingeborg Nortvedt, (2021, 01. mars.) «Norsk sikkerhetspolitikk er en «balanse mellom avskrekking og beroligelse». Men vet noen hva det betyr?», *Aftenposten*.

¹¹ Diesen, Sverre, (2021), *Avskrekking og beroligelse - en kritisk militærfaglig betraktning*, IFS Insight, Oslo: Institutt for forsvarsstudier

To typer balansegang i norsk sikkerhetspolitikk

Én av de to balansegangene som har vært innfanget i begrepsbruken, er det vi kan betegne som småstatens kalibrerte avskrekkingsstrategi. Den kan spores tilbake til Johan Jørgen Holsts introduksjon av begrepsparet i 1966.¹² Holst skrev om det å balansere avskrekking så den ikke tipper over til å bli provokasjon. I praksis har dette især vært knyttet til at Norge er medlem av en forsvarsallianse, men legger begrensninger på type aktivitet, og også kommuniserer og forklarer formålet med de ulike forsvarstiltak. Beroligelse betegner grensen for hva Norge tenker man kan tillate seg å gjøre og hvordan man gjør det, uten at det fremprovoserer eller utløser mottiltak. Det er snakk om «avskrekking innenfor rimelige grenser».¹³

Avskrekking og beroligelse er her altså ikke å betrakte som to parallelle strategier, men to sider av samme sak. Spørsmålet er ikke hvorvidt man skal avskrekke *eller* berolige, men hva slags type avskrekking det er snakk om og hvor fryktinngytende man ønsker å fremstå. Det gir dermed begrenset mening å skille mellom avskrekkende og beroligende tiltak i seg selv.¹⁴ Snarere er det snakk om *hvordan* tiltak blir brukt og i hvilken kontekst de finner sted: I noen tilfeller er norske jagerfly av typen F35 avskrekkende, i andre tilfeller kan de fungere modererende. Det er antakelig mindre avskrekkende for Russland om Norge flyr F35 over Barentshavet enn om amerikanerne opererer der med bombefly av typen B52. Strategien er altså ikke en balansering mellom avskrekking på den ene siden og beroligelse på den andre, men *måten* å kalibrere avskrekking på. Det er småstatens avskrekkingspolitikk i praksis.

Fortolkningen av den andre balansegangen, derimot, kan forstås som vekting *mellom* to retninger. Det illustreres blant annet gjennom – men er ikke begrenset til – måten norsk sikkerhetspolitikk på 1990-tallet er blitt omtalt:

¹² Holst, «Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv».

¹³ Rø, Johannes Gullestad, (2021), «Den tause teoretiker», i *Historiker, strateg og brobygger : festskrift til Rolf Tammes, 70 år*, Helge Pharo et al. (red.), Oslo: Pax forlag A/S.

¹⁴ For eksempel: Nato er ikke utelukkende synonymt med avskrekking, det fins også moderasjon og dialog også i Nato. Og motsatt er ikke basepolitikken bare beroligelse, den inneholder også avskrekkende element.

Den nye politikken [etter den kalde krigen] bygde videre på de to søylene avskrekking og beroligelse, men vektleggingen ble annerledes enn før. På den ene siden forsøkte norske myndigheter å nytte nådetiden etter maktskiftet til å bygge ut samarbeidet i nord. [...] På den annen side holdt Norge fast ved den sikkerhetspolitiske hovedlinjen med vekt på forsvaret av Nord-Norge og alliert medvirkning i nord.¹⁵

Her er det altså «to søyler», der avskrekking og beroligelse kan forfølges parallelt. De er forbundet, men politisk adskilte og kan være i konflikt. «Balanseringen» er knyttet til hvilken av «søylene» som vektlegges, altså hvor tyngdepunktet ligger. I denne fortellingen kan avskrekking forstås som småstatens måte å sikre en troverdig forsvarsgaranti. Det rommer den kalibrerte avskrekkingstrategien som utgjorde hele første balansegang. Beroligelse på sin side kan her forstås som en annen retning, representert under ulike betegnelser: en liberal tanketradisjon tuftet på internasjonal rettsorden og mellomstatlig samarbeid og fremforhandlede reguleringer, kollektiv sikkerhet, «sikkerhet i felleskap» og «ordenspolitikk».¹⁶ En sentral fellesnevner for disse betegnelse er en form for gjensidighet. Denne beroligelsesretningen omfatter tiltak der begge parter er delaktige og slutter opp om det som finner sted. Det forutsetter et minimum av tillit til at den andre følger det man er blitt enige om.

Det interessante når vi ser disse to balansegangene i sammenheng, er at kategoriene «avskrekking», «beroligelse» og «balanse» rommer og viser til ulike ting i de to tilfellene. Det får konsekvenser for hvordan vi forholder oss til begrepsparet i det videre.

Tre lærdommer for veien videre

Med utgangspunkt i skillet mellom disse to balansegangene, vil jeg meisle ut tre lærdommer det kan være nyttig å ha med når «avskrekking og beroligelse» skal vurderes i møte med den usikre fremtiden vi står overfor.

¹⁵ Tamnes, Rolf (1997), *Oljealder : 1965-1995*, Norsk utenrikspolitikk historie. b. 6, Oslo: Universitetsforlaget.

¹⁶ Palmekommissjonen, (1982), *Sikkerhet i fellesskap : et program for nedrustning*, Oslo: Tiden Norsk Forlag; Petersen, Nikolaj, (2010), «Hinsides Den kolde Krig: Danmarks internasjonale ordenspolitikk 1990–2009», i Due-Nielsen, Carsten, Marianger, Rasmus og Schmidt, Regin (red.) *Nye fronter i Den kolde Krig*. København: Gyldendal

1) Bevisst begrepsbruk har betydning

Dersom det skal gi noen mening å vurdere hvilken plass avskrekking og beroligelse skal ha i norsk sikkerhetspolitikk i fremtiden, har bevisst begrepsbruk betydning. Først må vi erkjenne at begrepene slik vi kjenner dem er ladet med og viser til ulikt innhold. Dernest må vi identifisere hva som skiller de ulike formene fra hverandre og forsikre oss om at vi har felles forståelse der det er nødvendig. Videre må vi likevel erkjenne at flere elementer er felles, overskridende og overlappende for de ulike balansegangene og at et sylskarpt skille derfor neppe er mulig.

Det denne bevisstheten bøter på, må ikke forveksles med det som ellers kan betegnes som strategisk tvetydighet i politisk kommunikasjon. Av og til kan uklar begrepsbruk være hensiktsmessig. For politikere kan for eksempel det å ikke være for spesifikk blant annet gi handlingsrom til utøvelsen av politikk. Det gjelder også med avskrekking og beroligelse, men noe av det uklare ved dagens begrepsbruk bunner likevel i noe annet: De to nevnte balansegangene blandes sammen uten at det virker å være intendert.

Dersom det ikke foreligger en tilstrekkelig bevissthet om forholdet mellom begrep og den praktiske politikken begrepsbruken viser til, står vi i fare for at retorikken ikke er sammenfallende med det som faktisk gjøres. Satt på spissen: Det gir begrenset mening å si at Norges måte å tilslutte seg Natos atomgaranti, altså avskrekking fra den første balansegangen, skal «balanseres» av folk-til-folk-samarbeid i nord, altså et beroligelseselement fra den andre balansegangen. Dersom Norge faktisk ønsker å kalibrere avskrekkingspolitikken, må beroligelsen som utøves være egnet til nettopp det. Det å skille mellom de to balansegangene vi her har skissert, kan bidra til å etablere en mer presis oppfatning av hva politikken rommer.

2) Mekanismer vektlegges ulikt avhengig av strategisk kontekst

Det er ikke bare tyngdepunktet mellom «avskrekking» og «beroligelse» som har variert over tid, det har også vekslet hvor fremtredende de to ulike «balansegangene» har vært i møte med ulike strategiske kontekster. Begge balansegangene omfatter mekanismer for å oppnå sikkerhet. Hvilke man drar nytte av, beror på skiftende og foranderlige vurderinger av motstanderen og situasjonen man befinner seg i.

Et eksempel på hvordan man har gått fra å vektlegge én forståelse av «avskrekking og beroligelse» til en annen i møte med endringer i internasjonal politikk, er utviklingen det siste tiåret. I tiden etter den kalde krigen var «den andre balansegangen» fremtredende. Tyngdepunktet lå på beroligelse i form av å «veve Russland inn i et internasjonalt samarbeidsmønster».¹⁷ Selv om «rest-trusselen» fra øst ikke ble helt glemt i norsk forsvarsplanlegging, rådet det en «dyp fred» i Europa.¹⁸ Russlands fornyede stormaktsambisjoner og krigføring i Ukraina fra 2014 markerte slutten på den epoken. Troen på at man kan bygge forholdet til dagens Russland på tillit og samarbeid, har svunnet hen. I utenriksminister Anniken Huitfeldts tale ni dager før invasjonen 24. februar 2022 viste hun til et møte hun hadde hatt med Russlands utenriksminister Sergej Lavrov noen måneder tidligere. Den gang hadde hun understreket hvor viktig Barentsamarbeidet var for begge land i «den vanskelige sikkerhetspolitiske situasjonen vi står overfor».¹⁹ Det gjør hun ikke lenger. I oktober 2022 uttalte Huitfeldt at Norges sikkerhetspolitikk «fremdeles [skal] være basert på avskrekking og beroligelse. Men disse størrelsene må rammes inn av den nye strategiske virkeligheten».²⁰ Eksemplene hun nå ga på beroligelseskomponenter var blant annet at Norge skal være forutsigbar. At Nato ikke utgjør noen trussel. At Norge opprettholder linjen om alliert forsterkning i krise og krig, ikke permanent nærvær.²¹ Nå er det ikke lenger noen tvil: I vurderingene av hvordan Norge skal møte dagens Russland, gjør mekanismene i den første balansegangen – kalibrert avskrekking – seg mer gjeldende enn de har vært på flere tiår.

3) Småstatens vedvarende behov for balansegang

Med perspektivene vi her har anlagt, er det ikke selvsagt at balansepolitikk er irrelevant i dagens situasjon, selv om man skulle ønske å vektlegge avskrekking. I Forsvarsdepartementets budsjettproposisjon har man i senere åre fremhevet balansegangen

¹⁷ Tamnes, *Oljealder : 1965-1995*, b. 6, s. 134.

¹⁸ Ekspertgruppen for forsvaret av Norge, (2015), *Et felles løft*, Oslo: Forsvarsdepartementet, s. 5; Oma, Ida Maria, (2021), «Sikkerhetspolitikk på kjente stier», i *Historiker, strateg og brobygger : festskrift til Rolf Tamnes, 70 år*, redigert av Helge Pharo, Kjell Inge Bjerga, Sunniva Engh, Kristine Offerdal og Gunnar D. Hatlehol. Oslo: Pax forlag A/S, s. 382.

¹⁹ Huitfeldt, Anniken, (2022, 15. februar), «Om den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa», tale ved Universitetet i Oslo [hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale_uio/id2901008/].

²⁰ Huitfeldt, Anniken, (2022, 3. oktober), «Status og utfordringer i sikkerhetspolitikken», tale i Oslo Militære Samfund, [hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale_oms/id2930641/]

²¹ Huitfeldt, (2022, 3. oktober), «Status og utfordringer i sikkerhetspolitikken».

mellom avskrekking og beroligelse som både «stadig viktigere» og «stadig mer krevende». I den siste proposisjonen for 2023 er balansegangen utelatt. At man nå fokuserer på avskrekking og utelater beroligelse kan skyldes det feilaktige inntrykket som er skapt av at begrepsparet representerer en form for «hauk eller due»-tilnærming, og at man i dagens situasjon må sørge for å fremstå «haukete nok». Men det betyr ikke at balansepolitikken nødvendigvis er forlatt. Norge fortsetter å kalibrere avskrekking selv om departementet kaller det noen annet enn beroligelse, som for eksempel «dialog» eller «stabiliserende tiltak».²² Antakelig er det dette også Huitfeldt viser til, når hun uttaler at «[i] perioder med økt behov for avskrekking, kan det være enda større behov for beroligelse».²³ Det er i Norges interesse at egne og allierte militære disposisjoner ikke blir misforstått i Kreml, utløser uintendert eskalering eller rokker ved stabiliteten i nord.

Balansegangens vedvarende relevans gjør seg også gjeldende i den andre balansegangen, i forholdet mellom kalibrert avskrekking og «sikkerhet i felleskap». Det kan i dag fremstå naivt at Norge trodde sivilt og militært samarbeid med Russland skulle bidra til gjensidig avhengighet som var robust nok til å bidra til å unngå konflikt. Noe av det samarbeidet har snarere lagt grunnlaget for at dagens Russland antakelig besitter nyttig informasjon dersom de skulle ønske å ramme Norges mest sårbare og kritiske infrastruktur for øyeblikket.²⁴ Men på samme måte som aktørene på 1990-tallet ikke kunne overskue relasjonen til Russland 30 år frem i tid, er det høyst usikkert hvilke prioriteringer i dag som vil være best egnet til å ivareta norsk sikkerhet om 20 år. En lærdom fra «den dype freden» er også denne: Der ideer om felles sikkerhet på 1990-tallet kanskje gikk på bekostning av troverdig forsvarsevne, står vi overfor omvendt utfordring i dag når vi trapper opp militært: at troverdig forsvarsevne og tilstrekkelig avskrekking kan gå på bekostning av grunnleggende byggeklosser for vår felles sikkerhet. De to retningene i «den andre balansegangen» bør altså ikke forstås side om side, men ses i sammenheng.

²² Forsvarsdepartementet, (2019) Prop. 1 S, (2019-2020), s. 34; Forsvarsdepartementet (2022), Prop. 1 S, (2022-2023), s. 15, 32, 34.

²³ Huitfeldt, «Om den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa».

²⁴ Ekroll, Henning Carr og Helene Skjeggstad, (2022, 4. oktober), «Sikkerhetsforsker: - Vi har vært blåøyde», *Aftenposten*.

Selv om både Norge og resten av Europa utvilsomt har erkjent at i tilfellet Putins Russland må makt møtes med motmakt, er det ikke i noen småstats interesse å la maktpolitikken råde alene. «Beroligelse» i den andre balansegangen har vært en bred kategori, som også har omfattet ideer som felles spilleregler i internasjonal politikk. Igjen er det tvingende nødvendig å tydeliggjøre hva vi viser til, også innenfor den enkelte kategori i den enkelte balansegang. Om det er internasjonal lov og rett vi snakker om, er det ikke nødvendigvis grunn til å senke den fanen selv om Putin ikke respekterer de reglene. Man skal riktig nok møte verden slik den er, som Ine Eriksen Søreide ettertrykkelig gjentok i sin tid som forsvars- og utenriksminister, ikke slik man ønsker at den var. Men det er forskjell på ønsketenkning og det å arbeide målrettet for å realisere et ønske. Arbeidet for ønsket utvikling i årene som kommer vil uansett forde en så presis forståelse som mulig av verktøyene vi har for hånden. Avskrekking og beroligelse er blant dem.

Litteratur

- Bjur, Ingeborg Nortvedt, (2021, 01. mars.) «Norsk sikkerhetspolitikk er en «balanse mellom avskrekking og beroligelse». Men vet noen hva det betyr?», *Aftenposten*.
- Diesen, Sverre, (2021), *Avskrekking og beroligelse - en kritisk militærfaglig betraktning*, IFS Insight, Oslo: Institutt for forsvarsstudier
- Ekroll, Henning Carr og Helene Skjeggstad, (2022, 4. oktober), «Sikkerhetsforsker: - Vi har vært blåøyde», *Aftenposten*.
- Ekspertgruppen for forsvaret av Norge. *Et felles løft*. 2015.
- Forsvarsdepartementet, (1976), St.prp. 1, (1976-77).
- Forsvarsdepartementet, (2019), Prop. 1 S, (2019-2020).
- Forsvarsdepartementet, (2019), Prop. 62 S (2019–2020) *Vilje til beredskap – evne til forsvar: Langtidsplan for forsvarssektoren*,
- Forsvarsdepartementet, (2022), Prop. 1 S, (2022-2023).
- Forsvarskommisjonen, «Mandat». <https://forsvarskommisjonen.no/mandat/>
- Holst, Johan Jørgen (1966), «Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv», *Internasjonal politikk*.
- . (1967) *Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv : 1 : Analyse*. Vol. 1, Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt.
- . (1967) *Norsk sikkerhetspolitikk i strategisk perspektiv : 2 : Dokumentasjon*. Vol. 2, Oslo: Norsk utenrikspolitisk institutt.
- Holtmark, Sven G. (red.), (2015), *Naboer i frykt og forventning : Norge og Russland 1917-2014*, Oslo: Pax.
- Huitfeldt, Anniken, (2022, 15. februar), «Om den sikkerhetspolitiske situasjonen i Europa», Tale ved Universitetet i Oslo [hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale_uio/id2901008/].
- Huitfeldt, Anniken, (2022, 3. oktober), «Status og utfordringer i sikkerhetspolitikken», tale i Oslo Militære Samfund, [hentet fra: https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale_oms/id2930641/]
- Nielsen, Jens Petter, Vladislav Ivanovi Goldin og Stein Larsen (red.), (1996), *Frykt og forventning : Russland og Norge i det 20. århundre*. Arkhangelsk: Pomoruniversitetets forlag;

- Nilssen, Andrea Sofie (2015), «Norges Russland-retorikk : fra brobygging til fiendebilder», *Militære Studier 4*
- Ekspertgruppen for forsvaret av Norge, (2015), *Et felles løft*, Oslo: Forsvarsdepartementet
- Oma, Ida Maria, (2021), «Avskrekking og beroligelse - den "doble strategi" som kom inn fra kulden», *IFS Insight*, Oslo: Institutt for forsvarsstudier
- . (2021), «Sikkerhetspolitikk på kjente stier», i *Historiker, strateg og brobygger : festschrift til Rolf Tamnes, 70 år*, redigert av Helge Pharo, Kjell Inge Bjerga, Sunniva Engh, Kristine Offerdal og Gunnar D. Hatlehol. Oslo: Pax forlag A/S.
- Palmekommisjonen, (1982), *Sikkerhet i fellesskap : et program for nedrustning*, Oslo: Tiden Norsk Forlag.
- Petersen, Nikolaj, (2010), «Hinsides Den kolde Krig: Danmarks internasjonale ordenspolitikk 1990–2009», i Due-Nielsen, Carsten, Marianger, Rasmus og Schmidt, Regin (red.) *Nye fronter i Den kolde Krig*. København: Gyldendal
- Rowe, Lars (2018), «Fornuft og følelser: Norge og Russland etter Krim», *Nordisk Østforum* 32.
- Rø, Johannes Gullestad, (2021), «Den tause teoretiker», i *Historiker, strateg og brobygger : festschrift til Rolf Tamnes, 70 år*, redigert av Helge Pharo, Kjell Inge Bjerga, Sunniva Engh, Kristine Offerdal og Gunnar D. Hatlehol, 349-75. Oslo: Pax forlag A/S.
- Tamnes, Rolf (1986), *Integration and screening : the two faces of Norwegian alliance policy, 1945-1986*, FHFS notat (trykt utg.), Oslo: Forsvarets høgskole
- . (1997), *Oljealder : 1965-1995*, Norsk utenrikspolitikk historie. b. 6, Oslo: Universitetsforlaget.